

Ta paní mohla mít šedesát, pětadesát let. Díval jsem se na ni, když jsem ležel na lehátku proti bazénu v tělocvičném klubu umístěném v nejvyšším poschodí moderní budovy, odkud je vidět velkými okny celou Paříž. Čekal jsem na profesora Avenaria, s kterým se tu občas scházím, abychom si povídali. Ale profesor Avenarius nepřicházel a já jsem se díval na dámu; stála sama v bazénu, po pás ve vodě a hleděla vzhůru na mladého plavčíka v teplákách, který ji učil plavat. Dával jí povely: musila se chytit rukama za okraj bazénu a zhluboka vdechovat a vydechovat. Dělala to vážně, snaživě a bylo to, jako by se z hloubi vod ozýval hlas staré parní lokomotivy (ten idylický zvuk, dnes již zapomenutý, který se pro ty, kdo ho nepoznali, nedá popsat jinak než jako dech starší dámy, která u kraje bazénu hlasitě nadechuje a vydechuje). Díval jsem se na ni fascinován. Upoutávala mne dojemnou komičností (plavčík si jí byl také vědom, neboť mu každou chvíli zacukal koutek úst), až mne pak oslovil nějaký známý a odvedl mou pozornost. Když jsem se na ni po chvíli chtěl znovu podívat, cvičení už skončilo. Odcházela v plavkách podél bazénu. Minula plavčíka, a když byla od něho vzdálena tři, pět kroků, otočila k němu ještě hlavu, usmála se a zamávala mu. Sevřelo se mi srdce. Ten úsměv i to gesto patřily dvacetileté ženě! Její ruka se vznesla s okouzující lehkostí. Bylo to, jako by vyhazovala do vzduchu barevný míč, aby si hrála s milencem. Ten úsměv i to gesto měly půvab i eleganci, zatímco tvář a tělo už žádný půvab neměly. Byl to půvab gesta utopený v nepůvabu těla. Ale ta žena, i když samozřejmě musela vědět, že už není krásná, na to v té chvíli zapomněla. Určitou částí své bytosti žijeme všichni mimo čas. Možná že jen ve výjimečných chvílích si uvědomujeme svůj věk a že jsme většinu času bezvěcí. Ať už je tomu jakkoli, ve chvíli, kdy

se otočila, usmála a zamávala na mladého plavčíka (který to nevydržel a vyprskl), o svém věku nevěděla. Jakási esence jejího půvabu, nezávislá na čase, se tím gestem na vteřinu odhalila a oslnila mne. Byl jsem podivně dojat. A vybavilo se mi slovo Agnes. Agnes. Nikdy jsem žádnou ženu toho jména nepoznal.

Ležím v posteli ve sladkém polospánku. Už v šest hodin v lehkém prvním probuzení sáhnu po malém tranzistorovém rádiu, které mám u polštáře, a stisknu knoflík. Ozvou se první ranní zprávy, jsem sotva s to rozeznat jednotlivá slova a zase usínám, takže se věty hlasatelů proměňují ve sny. Je to nejkrásnější úsek spánku, nejrozkošnější část dne: díky rádiu jsem si vědom svého ustavičného usínání a probouzení, té nádherné houpavky mezi bděním a spaním, která sama o sobě je dostatečným důvodem, aby člověk nelitoval svého zrození. Zdá se mi to, nebo jsem opravdu v opeře a vidím dva zpěváky v rytířských kostýmech zpívat o tom, jaké bude počasí? Jak to že nezpívají o lásce? A pak si uvědomuju, že jsou to hlasatelé, už nezpívají, ale žertovně skáčou do řeči jeden druhému: „Bude horký den, dusno, bouřky,“ řekne první a druhý, koketně: „Opravdu?“ První hlas stejně koketně odpoví: „Mais oui. Omlouvám se, Bernarde. Ale je to tak. Musíme to vydržet.“ Bernard se hlasitě směje a říká: „To je trest za naše hříchy.“ A první hlas: „Proč já mám, Bernarde, trpět za tvoje hříchy?“ V té chvíli se Bernard rozesměje ještě mnohem víc, aby dal všem posluchačům najevo, o jaký druh hříchu se jedná, a já mu rozumím: to je naše jediná hluboká touha v životě: ať nás všichni považují za velké hříšníky! Ať jsou naše neřesti přirovnávány k lijákům, bouřím, uragánům! Až dnes Francouzi otevrou deštníky nad hlavou, ať si všichni vzpomenou na Bernardův dvojsmyslný smích a závidí mu! Otočím knoflíkem na sousední stanici, protože chci do usínání, které se blíží, přivolat zajímavější představy. Na sousední stanici ženský hlas oznamuje, že bude horký den, dusno, bouřky, a já se raduji, že máme ve Francii tolik rozhlasových stanic a na všech se přesně ve stejnou chvíli říká totéž o témže. Harmonické spojení uniformity a svobody, co si může lidstvo přát lepšího?

A tak zase otočím knoflíkem tam, kde Bernard vystavoval před chvílí své hříchy, ale místo něho slyším jiný hlas zpívat o novém typu značky Renault, otočím ještě a tam sbor ženských hlasů chválí výprodej kožešin, otočím zpátky na stanici Bernardovu, zaslechnu ještě dva poslední takty hymny na auto Renault a hned nato mluví Bernard sám. Zpěvavým hlasem napodobujícím právě ztichlou melodii reklamy oznamuje, že vyšla nová biografie Ernesta Hemingwaye, v pořadí už sto sedmadvacátá, ale tentokrát opravdu velmi významná, protože z ní vyplývá, že Hemingway neřekl celý život jediné slovo pravdy. Přeháněl počet zranění, která utrpěl v první světové válce, a předstíral, že je velký svůdce, ačkoli je dokázáno, že v srpnu 1944 a pak znovu od července 1959 byl úplný impotent. „Ach opravdu?“ směje se druhý hlas a Bernard koketně odpovídá: „Mais oui...“ a zase jsme všichni na scéně opery, je s námi i impotent Hemingway a pak náhle nějaký velmi vážný hlas vypráví o soudním procesu, který v posledních týdnech rozrušuje celou Francii: při zcela nevinné operaci zemřela pacientka kvůli špatně provedené narkóze. V souvislosti s tím organizace určená chránit ty, které nazývá „konzumenty“, podává návrh, aby všechny operace byly napříště filmovány a archivovány. Jedině tak, tvrdí „organizace na ochranu konzumentů“, je možno zaručit Francouzovi, jenž umře na operačním stole, že ho soud patřičně pomstí. Pak zase usínám.

Když jsem se vzbudil, bylo už skoro půl deváté a představoval jsem si Agnes. Leží jako já v široké posteli. Pravá strana je volná. Kdopak je asi její manžel? Zřejmě někdo, kdo v sobotu ráno odchází brzo z domu. Proto je sama a sladce se houpe mezi probouzením a snem.

Pak vstala. Naproti ní na dlouhé noze jako čáp stojí televizor. Přehodila přes něj svou košili, která přikryla obrazovku jako bílá zřasená opona. Stojí teď těsně u postele a já ji poprvé vidím nahou. Agnes, hrdinku mého románu. Nemohu spustit oči z té hezké ženy a ona, jako by cítila můj pohled, odbíhá se obléci do vedlejšího pokoje.

Kdo je Agnes?

Tak jako Eva pochází z žebra Adamova, jako se Venuše narodila z mořské pěny, povstala Agnes z gesta té šedesátileté dámy, která mávala u bazénu na plavčíka a jejíž rysy se mi již rozplývají v paměti. To gesto ve mně tehdy probudilo nesmírný a nesrozumitelný stesk a ze stesku se narodila postava ženy, kterou nazývám Agnes.

Ale není člověk, a románová postava snad ještě víc, definován jako jedinečná, neopakovatelná bytost? Jak je tedy možné, že gesto, které jsem viděl na jednom člověku, které s ním bylo spjata, charakterizovalo ho, bylo jeho osobitým půvabem, je zároveň podstatou docela jiného člověka a mého snění o něm? To stojí za úvahu:

Jestli od chvíle, co se objevil na zeměkouli první člověk, přešlo po zemi asi osmdesát miliard lidí, lze těžko předpokládat, že by každý jedinec měl svůj vlastní repertoár gest. To je prostě aritmeticky nemožné. Bez nejmenších pochyb je na světě mnohem méně gest než individuí. To zjištění nás přivede k šokujícímu závěru: gesto je individuálnější než individuum. Mohli bychom to říci formou úsloví: *mnoho lidí, málo gest*.

Řekl jsem na začátku, když jsem mluvil o dámě u bazénu, že „jakási esence jejího půvabu, nezávislá na čase, se tím gestem na vteřinu odhalila a oslnila mne“. Ano, tak jsem to v té chvíli chápal, ale mýlil jsem se. Gesto neodhalilo žádnou esenci té dámy, spíš by se dalo říci, že ta dáma mi dala poznat půvab jednoho gesta. Gesto nelze totiž považovat za výraz individua, za jeho výtvar (protože žádný člověk není s to stvořit své zcela originální a jen jemu náležející gesto), ba ani ne za jeho nástroj; naopak, jsou to spíš gesta, která nás používají jako svých nástrojů, nositelů, vtělení.

Agnes už byla oblečená a odešla do předsíně. Tam se na chvíli zastavila a poslouchala. Z vedlejšího pokoje se ozývaly nejasné zvuky, podle nichž usoudila, že její dcera právě vstala. Jako by se chtěla vyhnout setkání, zrychlila krok a vyšla na chodbu. Ve výtahu stiskla knoflík označující přízemí. Výtah, místo aby se rozjel, začal sebou cukat na místě jako člověk stížený tancem svatého Víta. Nebylo to poprvé, co ji překvapil svými náladami.

Jednou začal stoupat, když chtěla jet dolů, jindy nechtěl otevřít dveře a půl hodiny ji v sobě věznil. Měla pocit, že se s ní chce o něčem domluvit, něco jí sdělit svými hrubými prostředky němeho zvířete. Už několikrát si na něho stěžovala domovnici, ale protože se k ostatním nájemníkům choval slušně a normálně, domovnice považovala Agnesin spor s výtahem za její soukromou záležitost a odmítala mu věnovat pozornost. Agnes tentokrát nezbylo než vystoupit a dát se dolů pěšky. Jen co sešla několik schodů, výtah se uklidnil a sjížděl za ní.

Sobota byla pro Agnes vždycky ten nejúnavnější den. Paul, její manžel, odcházel už před sedmou a zůstával na oběd s některým z přátel, zatímco ona využívala volného dne k tomu, aby se zhostila tisíce povinností mnohem nepříjemnějších než práce v zaměstnání: musila jít na poštu a přešlapovat tam půl hodiny ve frontě, nakoupit v obchodním domě, kde se pohádala s prodavačkou a ztrácela čas čekáním před pokladnou, telefonovat instalatérovi a škemrat, aby přišel v přesně stanovenou hodinu a ona nemusila kvůli němu zůstat celý den doma. Mezi tím vším se snažila najít chvíli, aby si odpočinula v sauně, kam se v týdnu nedostala, a konec odpoledne trávila s vysavačem a prachovkou, protože uklízečka, která přicházela v pátek, pracovala čím dál nebdaleji.

Ale tato sobota se lišila od jiných: je to přesně pět let, co zemřel otec. Vybavila se jí před očima scéna: otec sedí skloněn nad kupou roztrhaných fotografií a Agnesina sestra na něho křičí: „Jak to, že trháš maminčiny fotografie!“ Agnes se zastává otce a obě sestry se hádají plny náhlé nenávisti.

Nasedla do auta, které bylo zaparkováno před domem.

Výtah ji vyvezl do nejvyššího poschodí moderní budovy, kde byl klub s tělocvičnou, velkým bazénem na plavání, malým bazénem s podvodní masáží, saunou, tureckou lázní a výhledem na Paříž. V šatně hlučela z ampliónů hudba rocku. Před deseti lety, kdy sem začala chodit, měl klub jen málo členů a byl tu klid. Pak se klub rok od roku zlepšoval: bylo v něm čím dál víc skla a osvětlovadel, umělých květin a kaktusů, víc ampliónů, víc hudby a také čím dál víc lidí, kteří se nadto ještě zdvojnásobili, když je začala odrážet obrovská zrcadla, jimiž jednoho dne správa klubu dala přikrýt všechny stěny tělocvičny.

Přistoupila ke skřínce a začala se svlékat. Kousek od sebe slyšela rozhovor dvou žen. Jedna z nich si stěžovala tichým altovým a pomalým hlasem, že její manžel nechává všechny předměty pohozené na zemi: knihy, ponožky, noviny, dokonce i zápalky a dýmku. Druhá mluvila sopránem a dvakrát tak rychle; francouzský zvyk vyslovit poslední slabiku věty o oktávu výš připodobňoval spád její řeči rozhořčenému kokodání slepice: „Tak to mě zarmucuješ! To mě na tebe mrzí! To mě zarmucuješ! To mu musíš dát jasně najevo! To si přece nemůže dovolovat! To je tvoje domácnost! To mu musíš dát ostře najevo! Nemůže si dovolovat, co chce!“ Druhá, jakoby rozpolcena mezi přítelkyní, jejíž autoritu uznávala, a manželem, jehož milovala, vysvětlovala melancholicky: „Když on už je takový. On vždycky všechno házel na zem.“ „Tak s tím musí přestat! Je to tvoje domácnost! To si nemůže dovolovat! To mu musíš dát jasně najevo!“ říkala první.

Agnes se těchto rozhovorů nezúčastňovala; nikdy nemluvila špatně o Paulovi, i když věděla, že ji to poněkud odcizuje ostatním ženám. Ohlédla se po vysokém hlase: byla to mladičká dívka se světlými vlasy a s tvářící anděla.

„Co se začne hroutit? Co je s tebou, Agnes? Co je s tebou v poslední době?“

Pohlédla na něho a zase sklopila hlavu. Nenapravitelně se podobal své mrtvé matce. Podobá se jí ostatně čím dál víc. Podobá se čím dál víc staré ženě, kterou byla jeho matka.

Chytil ji oběma rukama a zvedl. Podívala se na něho a on si teprve teď všiml, že má oči plny slz.

Přitiskl ji k sobě. Pochopila, že ji má velice rád, a přišlo jí toho najednou líto. Bylo jí líto, že ji má tolik rád, a chtělo se jí plakat.

„Měli bychom se jít oblékat, budeme musit za chvíli jít,“ řekla a vymanila se mu z náručí. Odběhla do koupelny.

Píšu o Agnes, představuji si ji, nechávám ji sedět na lavici v sauně, chodit po Paříži, listovat časopisem, mluvit s manželem, ale na to, co bylo na počátku všeho, na gesto dámy mávající u bazénu plavčikovi, jako bych zapomněl. Což Agnes nikdy nikomu tímto způsobem nemáává? Ne. I když je to zvláštní, zdá se mi, že už dávno ne. Kdysi, když byla velice mladá, ano, tehdy tak mávala.

Bylo to v době, kdy ještě žila ve městě, za nímž se rýsují vrcholky Alp. Bylo jí šestnáct let a šla se spolužákem do kina. Ve chvíli, kdy zhasla světla, chytil ji za ruku. Brzy se jim začaly potit dlaně, ale chlapec se neodvažoval pustit ruku, kterou tak odvážně uchopil, protože by to znamenalo přiznat, že se potí a že se za to stydí. Tak máčeli hodinu a půl ruce v horkém vlhku a pustili se, až se začala rozsvěcovat světla.

Snažil se pak ještě prodloužit schůzku, vedl ji do uliček starého města a výš ke starému klášteru, jehož nádvoří se hemžilo turisty. Zřejmě měl všechno dobře promyšleno, protože ji poměrně rychlým krokem vedl do opuštěné chodby pod dosti hloupou záminkou obrazu, který jí chce ukázat. Došli až na konec chodby, ale obraz tam žádný nebyl, jen hnědě natřené dveře a na nich nápis WC. Chlapec nápis neviděl a zastavil se. Věděla dobře, že ho obrazy málo zajímají a že jen hledá osamělé místo, kde by ji políbil. Chudáček, nenašel nic lepšího než špinavý kout u záchodu! Rozesmála se, a aby si nemyslil, že se směje jemu, ukázala mu nápis. Zasmál se také, ale upadl do beznaděje. Na pozadí těch písmen bylo nemožné se k ní sklonit a políbit ji (tím spíš, že to měl být jejich první, to jest nezapomenutelný polibek), a nezbylo mu tedy, než se s trpkým pocitem kapitulace vrátit do ulic.

Šli mlčky a Agnes se hněvala: proč ji nepolíbil docela klidně uprostřed ulice? proč ji místo toho vedl do zastrčené chodby se

záchodem, na kterém se vyprazdňovaly generace starých, oškli- vých a páchnoucích mnichů? Jeho rozpačitost jí lichotila, pro- tože byla známkou jeho zmatené zamilovanosti, ale ještě víc ji popuzovala, protože svědčila o jeho nedospělosti; chodit se stej- ně starým chlapcem přijímala jako diskvalifikaci: zajímali ji jen starší. Ale snad právě proto, že ho v duchu zrazovala a zároveň věděla, že ji má rád, nějaký cit pro spravedlnost ji nabádal, aby mu v jeho milostném snažení pomohla, podepřela ho, zbavila dětinských rozpaků. Rozhodla se, že když nenašel odvahu on, najde ji ona.

Doprovázel ji domů a ona se chystala, že až dojdou k brance vily, rychle ho obejmě a políbí a on se nebude moci pohnout z místa, jak bude ohromen. Ale v poslední chvíli k tomu ztratila chuť, protože jeho tvář byla nejenom smutná, ale i nepřístupná, ba nepřátelská. Podali si tedy jen ruce a ona odcházela po chod- níčku, který vedl mezi záhony ke dveřím domu. Cítila, že chla- pec nehnutě stojí a dívá se za ní. Znovu jí ho přišlo líto, pocítila k němu soucit starší sestry a v té chvíli učinila něco, o čem ještě před vteřinou neměla tušení. Otočila v chůzi hlavu dozadu k ně- mu, usmála se a vyhodila do vzduchu vesele pravou paži, lehce, plavně, jako by vyhazovala do výše barevný míč.

Ta chvíle, kdy Agnes, náhle, bez přípravy, zvedla ruku do výše plavným a lehkým pohybem, je zázračná. Jak je možné, že v jediném zlomku vteřiny a hned napoprvé našla pohyb těla a paže tak dokonalý, vybroušený, podobný ukončenému umě- leckému dílu?

Za Agnesiným otcem chodívala tehdy asi čtyřicetiletá dáma, sekretářka fakulty, aby mu předkládala nějaké papíry k podpisu a aby jiné zase odnášela. Přestože jejich důvod byl bezvýznam- ný, ty návštěvy byly provázeny tajemným napětím (matka se stávala nemluvnou) probouzejícím Agnesinu zvědavost. Vždycky když byla sekretářka na odchodu, Agnes utíkala k oknu, aby se na ni nenápadně dívala. Jednou, když sekretářka odcházela z domu směrem k brance (šla tedy právě opačným směrem, než půjde o něco později Agnes sledovaná pohledem nešťastného spolužáka), otočila se, usmála a vyhodila do vzduchu paži ne-

čekaným pohybem, lehkým a plavným. Bylo to nezapomenutel- né; chodník posypaný pískem se v paprscích slunce třpytil jako zlatý potok a po obou stranách branky kvetly dva keře jasmínu. Gesto směřující vzhůru jako by chtělo ukázat tomu zlatému kusu země směr, kterým má vzlétnout, a bílé keře jasmínu se už za- čaly proměňovat v křídla. Otce nebylo vidět, ale z gesta ženy vyplývalo, že stojí ve dveřích vily a dívá se za ní.

To gesto bylo tak nečekané a krásné, že zůstalo v Agnesině paměti jako otisk blesku; zvalo ji do dalek prostoru i času a pro- bouzelo v šestnáctileté dívence nejasnou a nesmírnou touhu. Ve chvíli, kdy potřebovala náhle sdělit něco důležitého svému chlapci a neměla pro to slov, to gesto v ní ožilo a řeklo za ni, co sama neuměla říci.

Nevím, jak dlouho ho používala (či přesněji jak dlouho ono používalo jí), jistě až do toho dne, kdy si všimla, že její o osm let mladší sestra hází do vzduchu paži, když se loučí s malou kamarádkou. Když viděla své gesto v provedení sestry, která ji od nejranějšího dětství obdivovala a ve všem napodobovala, po- cítila jakousi nevolnost: dospělé gesto se k jedenáctileté holčič- ce nehodilo. Ale hlavně ji napadlo, že to gesto je dáno k použití všem, a že jí tedy nepatří: když mává rukou, dopouští se vlastně krádeže či padělků. Od té doby se začala tomu gestu vyhýbat (není lehké odvyknout gestům, která si na nás zvykla) a stala se nedůvěřivá ke všem gestům. Snažila se je omezit jen na ta nejnezbytnější (říci hlavou „ano“ nebo „ne“, ukázat na před- mět, který její společník nevidí), na ta, která nepředstírají, že jsou jejím originálním projevem. A tak se stalo, že gesto, kte- ré jí okouzlo na otcově sekretářce odcházející po zlaté cestě (a které mne okouzlo, když jsem viděl dámu v plavkách loučit se s plavčičkem), v ní docela usnulo.

Až jednou se probudilo. Bylo to, když zůstala před matčinou smrtí dva týdny ve vile s nemocným otcem. Když se s ním lou- čila poslední den, věděla, že se spolu dlouho neuvidí. Matka ne- byla doma a otec ji chtěl doprovodit na ulici k autu. Zakázala mu, aby s ní šel dál než k prahu dveří, a odcházela pak sama k brance po zlatém písku mezi záhony. Svíralo se jí hrdlo a mě-

la nesmírnou touhu říci otci něco krásného, co slovy nelze vyjádřit, a tak náhle, nevěděla ani, jak k tomu došlo, otočila hlavu a s úsměvem vyhodila paži do výše, lehce, plavně, jako by mu říkala, že je před nimi ještě dlouhý život a že se spolu ještě mnohokrát uvidí. Vteřinu poté si vzpomněla na čtyřicetiletou dámu, která na otce před pětadvaceti lety na stejném místě stejným způsobem zamávala. Byla z toho rozrušena a zmatena. Bylo to, jako by se náhle v jedné vteřině setkaly dva vzdálené časy, jako by se v jednom gestu setkaly dvě různé ženy. Proběhla jí hlavou myšlenka, že ty dvě ženy byly možná jediné, které miloval.

V salónu, kde všichni seděli po večeři v křeslech, se sklenkou koňaku nebo polovypitým šálkem kávy, se zvedl první odvážný host a uklonil se s úsměvem před paní domu. Ostatní se rozhodli pochopit to jako povel a spolu s Paulem a Agnes vyskakovali z křesel a spěchali do svých aut. Paul řídil a Agnes vnímala neutišitelný ruch vozidel, blikání světel, zbytečnost ustavičného neklidu velkoměstské noci neznající spočinutí. A tehdy měla zase ten zvláštní silný pocit, který se jí zmocňoval čím dál častěji: nemá nic společného s těmi bytostmi na dvou nohách, s hlavou na krku a ústy ve tváři. Kdysi byla zaujata jejich politikou, jejich vědou, jejich vynálezy, považovala se za malou část jejich velkého dobrodružství, až pak jednoho dne se v ní narodil pocit, že k nim nepatří. Ten pocit byl podivný, bránila se mu, věděla, že je absurdní i amorální, ale nakonec si řekla, že nemůže poručit svým citům: není s to se trápit myšlenkou na jejich války ani se těšit z jejich slavností, protože je proniknuta vědomím, že to není její věc.

Znamená to, že má chladné srdce? Ne, se srdcem to nemá co dělat. Ostatně nikdo snad nerozdá žebrákům tolik peněz jako ona. Nemůže je minout nepovšimnuty a oni, jako by to věděli, obracejí se na ni, poznávajíce ji okamžitě a z dálky mezi sto jinými chodci jako tu, která je vidí a slyší. — Ano, to je pravda, jenomže k tomu musím dodat toto: i její obdarovávání žebráků mělo *negativní* základ: obdarovávala je ne proto, že žebráci patří také k lidstvu, ale proto, že k němu nepatří, že jsou z něho vyřazeni a pravděpodobně stejně nesolidární s lidstvem jako ona.

Nesolidarita s lidstvem: to je její postoj. Jen jedna věc by jí z něho mohla vytrhnout: konkrétní láska k jednomu konkrétnímu člověku. Kdyby někoho skutečně milovala, nemohl by jí být osud ostatních lidí lhostejný, protože její milovaný by na

První láska Bettiny byl její bratr Clemens, z něhož se později stal velký romantický básník, pak byla zamilována, jak víme, do Goetha, zbožňovala Beethovena, milovala svého manžela Achima von Arnim, který byl také velký básník, pak se zbláznila do knížete Hermanna von Pückler-Muskau, který sice nebyl velký básník, ale psal knihy (byl to ostatně on, jemuž je věnována *Korespondence Goetha s dítětem*), pak, když už jí bylo padesát, chovala mateřsko-erotické city k dvěma mladíkům, Philippovi Nathusiusovi a Juliusu Döringovi, kteří nepsali knihy, ale vyměňovali si s ní dopisy (tu korespondenci také částečně zveřejnila), obdivovala se Karlu Marxovi, kterého donutila jít jednou na dlouhou noční procházku ve dvou, když byla na návštěvě u jeho snoubenky Jenny (Marxovi se na procházku nechtělo, toužil být s Jenny a ne s Bettinou; ale ani ten, kdo byl s to obrátit vzhůru nohama celý svět, nebyl s to čelit ženě, která tykala Goethovi), měla slabost pro Franze Liszta, ale jen prchavě, protože ji pohoršilo, že se Liszt neumí starat než o vlastní slávu, snažila se vášnivě pomoci duševně nemocnému malíři Karlu Blecherovi (jeho ženou opovrhovala neméně než kdysi paní Goethovou), dala se do korespondence s dědicem saského a vymarského trůnu Karlem Alexandrem, napsala pro pruského krále Fridricha Viléma *Knihu královu*, v níž vysvětlovala, jaké má král povinnosti vůči svým poddaným, a vzápětí nato *Knihu chudých*, kde ukazovala strašnou bídu, v které žije lid, obrátila se znovu na krále se žádostí, aby propustil z vězení Wilhelma Schloeffela obviněného z komunistického komplotu, a vzápětí nato u něho zasáhla ve prospěch Ludwiga Mieroslawského, jednoho z vůdců polské revoluce, který čekal v pruském vězení na popravu. Posledního muže, kterého zbožňovala, nikdy osobně nepoznala: byl to Sándor Petöfi, maďarský básník, který zemřel ve dvaceti šesti letech v řadách povstaleckého vojska z roku

1848. Objevila tak světu nejen velkého básníka (nazývala ho *Sonnengott*, Bůh slunce), ale s ním i jeho vlast, o jejíž existenci Evropa téměř nevěděla. Když si připomeneme, že maďarští intelektuálové, kteří se v roce 1956 vzbouřili proti ruské Běh a podnítili první velkou protistalinskou revoluci, se nazývali podle tohoto básníka „Petöfiho kroužkem“, napadne nás, že svými láskami je Bettina přítomna v celém dlouhém úseku evropských dějin, který sahá od osmnáctého století až do poloviny našeho. Statečná, tvrdošíjná Bettina: víla dějin, kněžka dějin. A říkám právem kněžka, protože pro Bettinu byly dějiny (všechni její přátelé používali této metafory) „vtělením Božím“.

Byly chvíle, kdy jí její přátelé vyčítali, že nemyslí dost na svou rodinu, na své finanční poměry, že se příliš obětuje pro jiné a neumí počítat.

„To, co mi říkáte, mě nezajímá! Nejsem účetní! Hle, co jsem já!“ a v té chvíli přiložila prsty obou rukou k hrudi, a to tak, že se oba prostředníky dotýkaly bodu umístěného přesně mezi oběma nadry. Pak zaklonila mírně hlavu, tvář pokryla úsměvem a paže hodila prudce, a přece ladně dopředu. Během pohybu se kotníčky obou rukou vzájemně dotýkaly a teprve na konci se paže od sebe oddálily a dlaně se obrátily vpřed.

Ne, nemýlíte se. Je to ten stejný pohyb, který udělala Laura na konci předchozí kapitoly, když prohlásila, že chce udělat „něco“. Zopakujme si tu situaci:

Když Agnes řekla „Lauro, nesmíš dělat žádné hlouposti. Nikdo za to nestojí, aby ses kvůli němu trápila. Mysli na mě a na to, jak tě mám ráda“, Laura odpověděla: „Ale něco bych chtěla udělat. Něco musím udělat!“

Při těch slovech měla nejasnou představu, že se vyspí s nějakým jiným mužem. Myslí na to už častěji a nebylo to v žádném rozporu s její touhou vzít si život. Byly to dvě krajní a zcela legitimní reakce ponížené ženy. Její neurčité snění o nevěře bylo aurově přerušeno Agnesinou neblahou snahou mít věci jasné:

„Něco? Jaké ‚něco‘?“

Laura si uvědomila, že by bylo směšné přiznat touhu po nevěře těsně poté, co mluvila o sebevraždě. Upadla proto do roz-

paků a opakovala jen znovu slovo „něco“. A protože si Agnesin pohled vyžadoval konkrétnější odpověď, snažila se dát smysl tomu neurčitému slovu alespoň gestem: přiložila ruce k prsům a vymrštila je dopředu.

Jak ji napadlo udělat to gesto? Těžko říci. Nikdy předtím ho neudělala. Někdo neznámý jí ho snad napověděl, jako se napovídá herci, který nezná text. I když to gesto nevyjadřovalo nic konkrétního, přece jen napovídalo, že „udělat něco“ znamená dát se světu, obětovat se, poslat svou duši směrem k modrým obzorům jako bílou holubici.

Myšlenka, že by šla stát do metra s pokladnicí, jí ještě před chvílí musila být zcela cizí a zřejmě by ji nikdy nenapadla, kdyby nebyla přiložila prsty k prsům a nebyla vymrštila paže vpřed. To gesto jako by mělo svou vlastní vůli: vedlo ji a ona ho pak jen následovala.

Gesta Laury i Bettiny jsou totožná a je jistě souvislost mezi Lauřinou touhou pomoci vzdáleným černočům a Bettininou snahou zachránit na smrt odsouzeného Poláka. Přesto se však přirovnání zdá být nepatřičné. Neumím si představit, že by Bettina von Arnim stála v metru s pokladnicí a žeberala! Bettinu nezajímaly charitativní akce! Bettina nepatřila k bohatým dámám, které z nedostatku lepší činnosti pořádají sbírky pro chudé. Byla zlá na své služebnictvo, až ji kvůli tomu její manžel Arnim musil napomenout („sluha je také lidská bytost a nesmíš ho drezírovat jako stroj!“ připomíná jí v jednom dopise). To, co ji pudilo pomáhat jiným, nebyla vášeň dobročinnosti, ale touha vejít v přímý, osobní styk s Bohem, o němž věřila, že je vtělen do dějin. Všechny její lásky ke slavným mužům (a jiní muži ji nezajímali!) nebyly než trampolína, na kterou dopadla celým svým tělem, aby byla vymrštěna hodně vysoko až tam, kde sídlí onen do dějin vtělený Bůh.

Ano, to všechno je pravda. Ale pozor! Ani Laura nepatřila k citlivým dámám z předsednictev dobročinných spolků. Neměla ve zvyku dávat peníze žebrákům. Když šla kolem nich, byli od ní vzdáleni sotva dva, tři metry a neviděla je. Trpěla vadou duchovní dalekozrakosti. Čtyři tisíce kilometrů vzdálení černoši,

z nichž opadává kus po kuse jejich tělo, jí proto byli bližší. Nácházeli se přesně na tom místě za obzorem, kam poslala ladným pohybem paží svou bolestnou duši.

Mezi na smrt odsouzeným Polákem a nemocnými černochoy je však přece jenom rozdíl! Co bylo u Bettiny intervencí do dějin, stalo se u Laury pouhým charitativním skutkem. Ale za to Laura nemůže. Světové dějiny se svými revolucemi, utopiemi, nadějemi a zoufalstvím opustily Evropu a zůstal po nich jen stesk. Právě proto učinil Francouz charitativní akce internacionálními. Nebyl k tomu veden (jako třeba Američané) křesťanskou láskou k bližnímu, ale steskem po ztracených dějinách, touhou přivolat je zpět a být v nich přítomen alespoň jako červená pokladnice s mincemi pro malomocné černochoy.

Nazvěme gesto Bettiny a Laury *gestem touhy po nesmrtnosti*. Bettina, která aspiruje na velkou nesmrtnost, chce říci: ochotám umřít s dnešním dnem a jeho starostmi, chci přesáhnout sama sebe, být částí dějin, protože dějiny jsou věčná paměť. Laura, i když aspiruje jen na malou nesmrtnost, chce totéž: přesáhnout sama sebe i nešťastnou chvílí, v níž žije, udělat „něco“, aby si ji zapamatovali všichni, co ji znali.

arogantní intelektuálku, a Goethe, zastavší se své ženy, kráčí vpřed se vztyčenou hlavou (a bez klobouku!) proti armádě aristokratů a jejich hanebných předsudků?

Samozřejmě, tato alegorie by nebyla o nic méně hloupá než ta předchozí. Otázka však zůstává: proč přítel proletariátu a žen zvolil jednu hloupou alegorii a ne tu druhou? Proč dal přednost Bettině před Christiánou?

Tato otázka jde k jádru věci.

Příští kapitola na ni odpoví:

Goethe vybízel Bettinu (v jednom z nedatovaných dopisů), aby „vystoupila ze sebe“. Dnes bychom řekli, že jí vyčítal její egocentrismus. Ale měl k tomu právo? Kdo se bil za povstávší horaly v Tyrolích, za slávu mrtvého Petöfiho, za život Mieroslavského? On nebo ona? Kdo myslil stále na jiné? Kdo byl připraven se obětovat?

Bettina. O tom není sporu. Goethova výtkta tím však není vyvrácena. Neboť Bettina nikdy nevystoupila ze svého já. Ať šla kamkoli, její já za ní vlálo jako prapor. To, co ji inspirovalo, aby bojovala za tyrolské horaly, nebyli horalé, ale okouzující obraz Bettiny bojující za tyrolské horaly. To, co ji hnalo k lásce ke Goethovi, nebyl Goethe, ale svůdný obraz Bettiny-dítěte zamilované do starého básníka.

Vzpomeňme na její gesto, které jsem nazval gestem touhy po nesmrtelnosti: přiložila nejdřív prsty k místu mezi svými ňadry, jako by chtěla ukázat na sám střed toho, co se nazývá já. Potom vymrštila ruce vpřed, jako by to já chtěla poslat někam daleko, k obzoru, do nesmírna. Gesto touhy po nesmrtelnosti zná jen dvě místa v prostoru: já zde, a obzor tam v dálce; jen dva pojmy: absolutno, jímž je já, a absolutno světa. To gesto nemá nic společného s láskou, protože druhý člověk, bližní, kdokoli se nachází mezi těma extrémními póly (já a svět), je předem vyločen ze hry, vynechán, neviděn.

Dvacetiletý chlapec, který vstoupí do komunistické strany anebo jde s puškou do hor bojovat s gerilou, je fascinován svým vlastním obrazem revolucionáře, jímž se odlišuje od jiných, jímž se stává sám sebou. Na počátku jeho boje je rozjitřená a neuspokojená láska k jeho já, kterému chce dát výrazné obrysy a pak ho poslat (pohybem, který jsem nazval gesto touhy po nesmrtelnosti) na velikou scénu dějin, kam je upřeno tisíce očí; a my víme na příkladu Myškina a Nastasji Filippovny, že duše pod

intenzívními pohledy roste, nafukuje se, je čím dál větší a na konec se vznese k nebi jako nádherná rozsvícená vzducholod.

To, co zvedá lidem pěsti do výše, dává jim pušku do ruky, žene je do společného boje za spravedlivé i nespravedlivé věci, není rozum, ale hypertrofovaná duše. To ona je tím benzínem, bez něhož by se motor dějin neotáčel a Evropa by ležela na trávě líně se dívajíc k nebi na plující oblaka.

Christiána netrpěla hypertrofií duše a netoužila se předvádět na velké scéně dějin. Podezírám ji, že raději ležela na trávě s očima upřenými k nebi, po němž plula oblaka. (Podezírám ji dokonce, že uměla být v takových chvílích šťastna, což člověk s hypertrofovanou duší nerad vidí, protože, upalován na ohni svého já, sám nikdy šťastný není.) Romain Rolland, přítel pokroku a slzy, neváhal tedy ani vteřinu, když měl volit mezi ní a Bettinou.

Toulaje se po cestách onoho světa, Hemingway spatřil, jak z dálky proti němu jde mladý muž; byl elegantně oblečený a držel se nápadně zpřímá. Tak jak se k němu elegantně přibližoval, Hemingway mohl rozeznat na jeho ústech lehký šibalský úsměv. Když byli pár kroků od sebe, mladý muž zpomalil chůzi, jako by chtěl dát Hemingwayovi poslední příležitost ho poznat.

„Johanne!“ vykřikl Hemingway překvapeně.

Goethe se spokojeně usmíval; byl pyšný, že se mu podařil výborný scénický efekt. Nezapomeňme, že byl dlouho ředitelem divadla a měl pro efekty smysl. Vzal pak svého přítele pod paží (je zajímavé, že i když teď byl mladší než Hemingway, choval se k němu se stále stejnou laskavou shovívavostí staršího) a odváděl ho na dlouhou procházku.

„Johanne,“ říkal Hemingway, „vy jste dnes krásný jako boh.“ Krása přítelova mu způsobovala upřímnou radost a on se šťastně smál: „Kde jste nechal své papuče? A tu zelenou destičku nad očima?“ A když se přestal smát: „Takhle byste měl přijít k věčnému soudu. Rozdrtit své soudce ne argumenty, ale svou krásou!“

„Vy víte, že jsem u věčného soudu nepromluvil jediné slovo. To bylo z pohrdání. Ale nemohl jsem se ubránit, abych tam nechočil a neposlouchal je. Lituju toho.“

„Co chcete? Byl jste odsouzen k nesmrtelnosti za hřích psát knihy. Sám jste mi to vysvětlil.“

Goethe pokrčil rameny a řekl s jistou pýchou: „Naše knihy jsou možná v jistém smyslu nesmrtelné. Snad.“ Po pauze dodal úste a s velkým důrazem: „Ale my ne.“

„Právě naopak,“ protestoval trpce Hemingway. „Naše knihy se pravděpodobně brzo přestanou číst. Z vašeho Fausta zůstane jen přibližná opera Gounodova. A pak snad ten verš o tom, že věčné ženství nás někam táhne...“

Seděl zhroucen u stolu a bylo to tak smutné, že jsme se na to nemohli dívat. Vstali jsme, přistoupili k němu a plácali ho po zádech. A tak jak jsme ho plácali, vidíme najednou, že jeho žena vyskočila z vody a míří kolem nás ven z haly. Tvářila se, jako bychom neexistovali.

Tolik se na Paula hněvala, že se na něho nechtěla ani podívat? Anebo ji uvedlo do rozpaků nenadálé setkání s Avenariem? Ať tomu bylo jakkoli, krok, kterým šla kolem nás, měl v sobě cosi tak mocného a přitažlivého, že jsme Paula přestali plácát a všichni tři se za ní dívali.

Když už byla u houpacích dveří, které vedly z haly k šatnám, stalo se něco neočekávaného: obrátila náhle hlavu směrem k našemu stolu a vyhodila do vzduchu paži pohybem tak lehkým, tak půvabným, tak plavným, že se nám zdálo, že se od jejích prstů odrazil do výšky zlatý míč a zůstal tkvět nade dveřmi.

Paul měl náhle úsměv na tváři a chytil Avenaria pevně za ruku: „Viděl jste? Viděl jste to gesto?“

„Ano,“ řekl Avenarius a díval se jako já a jako Paul k zlatému míči zářícímu pod stropem jako vzpomínka na Lauru.

Bylo mi zcela jasné, že gesto nebylo určeno opilému manželovi. To nebylo zautomatizované gesto každodenního loučení, to bylo gesto výjimečné a plné významů. Mohlo být určeno jen Avenariovi.

Paul ovšem nic netušil. Jako zázrakem z něho opadávala léta, byl to už zase sličný padesátník pyšný na šedivou kštici. Díval se pořád ke dveřím, nad nimiž svítil zlatý míč, a říkal: „Ach, Laura! To je celá ona! Ach, to gesto! To je Laura!“ A potom vyprávěl dojatým hlasem: „Poprvé na mě tak zamávala, když jsem ji doprovodil k porodnici. Prodělala předtím dvě operace, aby mohla mít dítě. Měli jsme z porodu strach. Aby mě ušetřila rozrušení, zakázala mi, abych s ní šel dovnitř. Stál jsem u auta a ona kráčela sa-

ma k vratům, a když už byla na prahu, otočila náhle hlavu, přesně tak jako před chvílí, a zamávala mi. Když jsem se vrátil domů, bylo mi hrozně smutno, stýskalo se mi po ní, a abych si ji zpřítomnil, snažil jsem se napodobit sám pro sebe to krásné gesto, kterým mě okouzli. Kdyby mě byl tehdy někdo viděl, musil by se smát. Postavil jsem se zády k zrcadlu, vyhodil jsem paži do výše a usmíval se při tom na sebe přes rameno v zrcadle. Udělal jsem to asi třicetkrát nebo padesátkrát a myslil na ni. Byl jsem zároveň Laurou, která mě zdraví, a zároveň sám sebou, který se dívá, jak mě Laura zdraví. Ale zvláštní byla jedna věc: to gesto se ke mně nehodilo. Byl jsem v tom pohybu nenapravitelně neobratný a směšný.“

Vstal a postavil se k nám zády. Pak vyhodil ruku do výše a díval se na nás přes rameno. Ano, měl pravdu: byl komický. Smáli jsme se. Náš smích ho povzbudil, aby to gesto opakoval ještě několikrát. Byl čím dál víc k smíchu.

Pak řekl: „Víte, to není mužské gesto, to je gesto ženy. Žena nás tím gestem vybízí: pojd, následuj mě, a vy nevíte, kam vás zve, a ona to také neví, ale zve vás s přesvědčením, že stojí za to jít tam, kam vás zve. Proto vám říkám: buď bude žena budoucností muže, anebo lidstvo zahyne, protože jen žena je s to chovat v sobě ničím neopodstatněnou naději a zvat nás do pochybné budoucnosti, v kterou bychom, nebýt žen, už dávno přestali věřit. Celý život jsem byl ochoten jít za jejich hlasem, i když ten hlas je bláznivý, a já jsem všechno jen ne blázen. Ale není nic krásnějšího, než když ten, kdo není blázen, jde do neznáma veden bláznivým hlasem!“ A znovu řekl slavnostně několik německých slov: „*Das Ewigweibliche zieht uns hinan!*“ To věčně ženské nás táhne výš!“

Goethův verš jako pyšná bílá husa plácal křídly pod klenbou plovárny a Paul odrážen ve třech plochách zrcadel odcházel k houpacím dveřím, nad kterými zářil stále zlatý míč. Poprvé jsem ho viděl upřímně veselého. Udělal pár kroků, otočil k nám hlavu přes rameno a vyhodil paži do vzduchu. Smál se. Ještě jednou se otočil, ještě jednou zamával. Pak nám předvedl ještě naposledy tu neobratnou mužskou napodobeninu krásného ženského gesta a zmizel ve dveřích.